

نعمەت مىڭجان ۇلى

قازاقتىڭ مىڭتىك انىزدارى

شىنجاڭ خالىق باسپاسى

نعمەت مىڭجان ۇلى

قازاقتىڭ ميفتىك اڭىزدارى

شىنجاڭداڭ خالىق باسپاسى

۲۰۰۸ ۋىرجى

图书在版编目(CIP)数据

论哈萨克族神话: 哈萨克文/尼合买提·蒙加尼著 乌鲁木齐
新疆人民出版社, 1996 1 (2008 6 重印)

ISBN 978 — 7 — 228 — 03556 — 4

I 论. . II 尼 III 哈萨克族 — 神话 — 文学研究 — 中国 —
哈萨克语 (中国少数民族语言) IV . I207.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2008) 第 091723 号

责任编辑: 买尔汗
封面设计: 夏提克

论哈萨克族神话 (哈萨克文)

尼合买提·蒙加尼 著

新疆人民出版社出版

(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码· 830001)

新疆新华书店发行

新疆生产建设兵团印刷厂印刷

787×1092 毫米 32 开本 5 75 印张

1996 年 1 月第 1 版 2008 年 10 月第 2 次印刷

印数· 2001 — 4000

ISBN 978 — 7 — 228 — 03556 — 4 定价 13.00 元

جاۋاپتى رەداكتور: مەيرقان زاكارييا ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اگسا

قازاقستان مىقتىك ائىزدارى

*

شىنجاڭ خالىق باسپاسى باستىردى
(ئۈرۈمچى قالاسى، وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى، 348 - اۋلا)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسى - قۇربىلىس بىيكتۋانى باسپا زاۋودىندا باسلىدى
فورمات 1/32 1092×787، 5.75 - باسپا تاباق

1996 - جىلى، قاڭتار ، 1 - باسپاسى

2008 - جىلى، قازان ، 2 - باسلىۋى

تيراجى: 4000 — 2001

ISBN 978 — 7 — 228 — 03556 — 4

باعاسى: 13.00 يۋان

مازمۇنى

- 1.....سوز باسى
- 9.....قازاق ميفتەرىنىڭ مانەرى
- بايرىقى قازاق فولكلورىنىدا
- 18.....مىفولوگىيالىق كەيمپەرلەر
- 20.....«جاساعان» جايىندا
- 27.....«اسپان — اتا، جەر — ана»
- 30.....«تاڭىر جانە ۇماي تۇرالى
- 41.....اجالاي كىەسى جايىندا
- 42.....الداشى — ajal
- 51.....قۇت — قىدىر
- 55.....مىفتىك اتا — بابالار مەن يەلەر
- 57.....«تورت تۇلىكتىڭ اتا — بابالارى
- 59.....ورمان بابا
- 60.....دىقان بابا
- 64.....تاۋ يەسى
- 66.....سۇ يەسى
- 70.....جەل يەسى
- 72.....وت اناسى
- 74.....كىەلى الپىتار

- 75.....ميفتىك اغىز ايشىقتارى
- 77.....جالپى جارالم جايىنداى ميفتىك اغىزدار
- الهمنىڭ ايعۇى، جەر مەن
- 77.....كوكتىڭ جارالۇى جايىنداى اغىزدار
- العاشقى ادامنىڭ جارالۇى
- 79.....جايىنداى ميفتىك اغىزدار
- 83.....جالپى الەم جۇيەلەرى جايىنداى اغىزدار
- 86.....كيەلى تەرەك تۇرالى اغىز
- 89.....«سۇ ايلعى قۇردىم» تۇرالى اغىز
- 90.....جەر كوتەرگەن كوك وگىز جايىنداى اغىز
- 93.....سۇ كوتەرگەن كوك جايىن جونىندەگى اغىز
- 95.....توپان سۇى تۇرالى اغىز
- 98.....استرونوميالىق اغىزدار
- 98.....كوك كۇمبەز شىراقتارى تۇرالى تانىم - نانمىدار
- 100.....اي مەن كۇن تۇرالى اغىز
- «جەتىقاراقشى» مەن
- 102.....«ۇركەر» جايىنداى اغىزدار
- 105.....مۇشەل جانۇارلارى جايىنداى اغىز
- 106.....تۇسىندىرمەلى ميفتىك اغىزدار
- كەيبىر ادامداردىڭ تاۋ - تاسقا
- 107.....اينالۇى جايىنداى اغىزدار
- «ادامنان ازعان» دەلىنەتىن
- 110.....ايۋاندار جونىندەگى اغىزدار

- 113.....تورت تۈلىكتىڭ توركىنى تۋرالى اغىز
قارلماي مەن سەكسەۋلىدىڭ
- 115.....سوعىسى تۋرالى ميفتىك اغىز
جان - جانۋارلاردىكى كەيىپىر
- 116.....ەرەكشەلىكتەر جۈننىدەگى اغىزدار
- 120.....توتەمدىك ميفتىك اغىزدار
- 124.....اققۇ — ارۋالار تۋرالى اغىزدار
- 127.....كوكبۇرى تۋرالى توتەمدىك اغىزدار
- 143.....قازاق فولكلورىندىكى قاسكەلەڭ قۇبجىقتار
- 145.....جەزىرنىڭ جايىندا
- 150.....جالماۋىز جايىندا
- 156.....جالعىز كوزدى داۋ جايىندا
- 160.....سۇمىراي جايىندا
- 165.....الباستى جايىندىكى اپسانا چىكايالار
- 170.....سوز ايلغى

سۆز باسى

مىق — العاشقى قاۋىمداق ادامداردىڭ اينالاسىن قورشاعان تابىعات دۇنيەسى تۇرالى قىالدىق تانىمدارى مەن نانمىدارى. وسى تانىمدارعا ءتان سايىلىك سانادان تۇعان كەرەمەت كىيەلەر مەن يەلەردىڭ، قۇدىرەتتى قاھارماندار مەن قۇبىلمالى قۇبىجىقتاردىڭ قىال — عاجايىپ وپرازدارىنىڭ جۇيەسى، تاڭعاجايىپ وقىعالار مەن سىقىرلى قۇبىلىستار جايىنداى اڭىز — اڭگىمەلەر.

قوعامدىق ءوندىرىستىڭ مەيلىنشە مەشەۋلىكى سالدارىنان تابىعائقا تاۋەلدى ءومىر وتكىزگەن العاشقى قاۋىم ادامدارىنىڭ ساناسىندا مىفولوگياللىق ويلاۋ مەن مىفتىك ءىمىم باسىم 1 بولدى. وسى العاشقى قاۋىمنىڭ جەمىسى رەتىندە جارىققا شىققان العاشقى مىفتەر ادامدار ساناسىندا تانىم — نانمىدىق قىزمەت اتقاردى. ول زاماننىڭ ادامدارى وزدەرىنىڭ وسى قىالدىق تانىمدارى مەن نانمىدارىن — مىفتىك ءىمىمدارىن بۇلجىماس شىندىق، داۋىسىز دۇرىستىق دەپ ءىلىدى. ءسويتىپ، العاشقى قاۋىم ادامدارى اراسىنداى العاشقى مىفتەر وي — سانانىڭ بارلىق سالاسىن ءدىن، فىلوسوفىيا، ادەبىيەت، تارىخ، شەجىرە، تانىم — نانىم، بىرىم — كادە، عۇرىپ — ادەت، جول — جورالى، سالت — سانا تلى باسقىلاردى تۇگەل قامتىعان بىردەن — ءبىر ءستەم يدەولوگيا بولدى. مىفتىك مەزگىلدە وسى مازمۇنداردىڭ ءبارى مىفتىك اڭىزدار اتىراپنا شوغرلاندى.

ۋەندىرىستىڭ وركەندەۋى مەن قوعامنىڭ دامۇنىغا
بايلانستى ادامدارنىڭ وي ۋورسى كەڭەيگەن سايىن العاشقى
اڭىزداردا كىيەلىلىك (مىفتىك) قاسىيەت بىرتە - بىرتە
السرىپ، كوركەمدىك (ەستەيكالىق) قاسىيەت كۈشەيە بەردى.
قوعام دامۇنىنىڭ كەيىنگى ساتلارىندا كەيىر حالقتاردىڭ
مىفتەرى قايتا وڭدەلىپ، قۇل يەلەنۋشى مەملەكەتتىڭ
وزگەشەلىكتەرىن وزىنە تەلىپ، جۈيەلەنگەن كوركەم
مىفولوگىيەگە اينالدى. كەيىر حالقتاردىڭ مىفتەرى
فولكلوردىڭ باسقا جانرلارىغا ھىكايى، راۋايات، اڭىز،
ەرتەگىلەرگە تارالدى. الەۋمەتتىك دامۇدا ارتتا قالىپ
العاشقى قاۋىمدىق قۇرىلىس فورماسىن ساقىتاپ كەلگەن
كەيىر تايپالاردىڭ مىفتەرى نەگىزىنەن ۋوزىنىڭ العاشقى
كەيىپ - كەسپىرىن ساقىتاپ كەلدى. مۇنىڭ ۋبارى ۋار
قايسى حالقتىڭ وزىنە ۋتان تاريحي، ەكونوميكالىق،
الەۋمەتتىك دامۇمەن تەغىز بايلانستى بولدى.

2

مىفتىك اڭىزدار الەمدەگى كۈللى حالق فولكلورىنىڭ
ەڭ كۈنە جانرى ەسەپتەلەدى. ۋدال سول سياقتى قازاقتىڭ
مىفتىك اڭىزدارى دا قازاق فولكلورىنىڭ ەڭ كۈنە جانرى
سانالادى. ويتكەنى، مىف جانرى العاشقى قاۋىمنىڭ جەمىسى.
خالق ادەببەتى مەن مادەنيەتنىڭ باياعى باعى زامانداغى
حال - جايىن، اسرەسە، اۋىز ادەببەتنىڭ ۋتۈپ - توركىنى
مەن دامۇ زاڭدىلىقتارىن ۋعىنۇ ۋۇشن ەل ەسىندە ساقىتا.
لىپ كەلە جاتقان ەرتە زاماننىڭ مىفتىك اڭىزدارىن
جىناپ، رەتتەپ، زەرتتەۋدىڭ ماڭىزدى ۋمانى بار.

قازاق اۋىز ادەببەتى (فولكلورى) جىنالىپ زەرتتەلە
باستالغالى ۋبىر عاسىردان استام ۋاقت ۋوتتى. وسى داۋىر -

دە قازاق فولكلور يىستىكاسى (قازاقتىڭ فولكلور تانۋى) دا تۈپلىپ، بۇنى بەكىپ، بۇعاناسى قاتىپ عىلىم ساناتىنا قوسىلدى. ءىراق، بۇگىنگە دەيىن قازاقتىڭ ميفتىك اغىزدارى ارنايى جىنالىپ، ۇقىپتى زەرتتەلمەي كەلدى. «قازاق فولكلورىندا ميف جانرى بار ما؟ بار بولسا، حال - جايى قانداي؟ وعان ءتان وزگەشەلىكتەر نە؟» دەگەن سياقتى ماڭىزدى ماسەلەلەر مۇقيات قاراستىرىلمادى. مۇنىڭ بۇلاي بولۇشىنىڭ تاريحي، تانىمدىق سەبەبتەرى دە بار ەدى. بۇل سەبەبتەردىڭ باستىسى — ءبىزدىڭ ميف جانرى جايىندا مالىدانىپ جۇرگەن ملۇماتتارىمىز بەن ولشەم ۇلگىلىرىمىزدىڭ، ماڭدايىعا باسقان مىسالدارىمىزدىڭ باسىم كوپشىلىگى جەلگى گرەك ميفولوگياسىنان كەلگەن — دى. ونىڭ ءوزى دە تالاي - تالاي وتكەلەكتەن وتكەن اۋدارمالاردىڭ اق مالتاسى بولاتىن. «ۇيادا نەنى كورسە، ۇشقاندا سونى الادى» دەگەن ءسوز بەكەر ايتىلماعان عوي، ۇيادا كورگەنىمىز وسى بولعانى ۇشش ۇشقاندا سونى الۋعا ۇمتىلىدىق. بەينە جەلگى گرەك ميفولوگياسىنان الىنعان مىسالدارداي ەۋروپالىق ولشەمگە تولاتىن تاماشا ميفتەردى قازاق فولكلورىنان تابۋعا تالپىنىپ كوردىك. ارينە، تاريحي الەۋمەتتىك دامۋ جەلدايىندا ات شاپتىرىم ايرىماشلىق جاتقان قازاق حالقىنىڭ فولكلورىنان جەلگى گرەك پەن رىمنىڭ قۇل يەلەنۋشىلىك قوعامدا قايتا وڭدەلىپ، جۇيەلەنىپ جەتىلگەن ميفولوگياسىنا ءتان قاسىيەتتەردىڭ ءتورت تۇرمانى تۇگەل تابىلمايتىندىعى تابىيى ەدى. تاريحي ەكونوميكالىق، الەۋ - مەتتىك جانە ۇلتتىق وزگەشەلىكتەردى دە ەسكەرمەي، ءبىر ئىعاي ەۋروپالىق ۇلگىمەن قازاق فولكلورىن ولشەۋدىڭ

سالدارىنان «قازاق فولكلورىندا مىڭ جانرى جوق، تەك كەيسەر مىڭولۇگىيالىق تۇسىنىكتەر مەن مىڭنىڭ كەيسىپكەرلەر عانا بار» دەيتىن بۇلدىر بولجامداردا بوي كورسەتتى. مىڭ جانرىنىڭ مۇقيات جىنالىپ زەرتتەلمەي كەلۋىندە، بۇل بولجامدارنىڭ دا بەلگىلى شالىعى بولدى.

ۋنان سولڭ عاشقى مىڭتەردىڭ اسا قاراپايم بولاتىندىعىن، مۇنىڭ مانىسى ادامزات قوعامى دامۇنىنىڭ عاشقى ساتسىندا مىڭنىڭ اڭىزداردىڭ كوركەمدىك (ەستەيتكالىق) قىزمەت ەمەس، تانىمدىق قىزمەت اتقارغاندىعىندا ەكەندىگىن، ەسكەرمەدىك. سونىڭ سالدارىنان عاشقى قاۋىمدا تۇلىپ، تانىمدىق قىزمەت اتقارغان مىڭنىڭ اڭىزداردان كەينىگى داۋىردە تۇلىپ كوركەمدىك قىزمەت اتقارغان ەرتەگىلەرگە تان كوركەمدىك قاسىيەتتەردى تابۇعا تالىپىندىق. بۇل ولشەمگە تولمايتىن مىڭنىڭ اڭىزداردى «تىم قاراپايم، كوركەمدىگى كۈيكى، قوراش دۇنيەلىكتەر» دەپ قومىسىنىپ، ەلەپ - ەسكەرمەيتىن جايتتەرمىز دە بولدى. ۋنىڭ ۇستىنە فولكلوردىڭ ار قايسى جانرىنىڭ وزىنە تان تابىعاتى مەن اتقاراتىن قىزمەتى تالدىنىپ، ولارعا قويىلاتىن ولشەم - تالاپ تولىق اجراتىلماي، بىرىڭعاي كوركەمدىك ولشەم قويىلعاندىقتان تۇرمىس - سالت جىرلارى، قىسا - داستان، ەرتەگى سياقتى كوركەمدىگى كۇشتى، جۇيەلى جانرلارعا كوبرەك مان بەرىلدى دە، كوركەمدىگى ولارعا جەتپەگەنمەن، كەم بولسا ورنى وگەيسىتىن بىرسىپىرا جانرلارعا، اتاپ ايتقاندا، ەرتەگىگە جاتپايتىن (اڭىزدىق پروزالارعا) - مىڭ، خىكاي، راۋايات اڭىز - اڭگىمە جانرلارنا جەتكىلىكتى مان بەرىلمەدى. ەرتەگىدەن تىس

اڭىزدىق پروزالار كوركەمدىك قۇنى تومەن قارايايىم نارسەلەر قاتارىنا جاتقىزىلدى. بۇل نارسەلەرسىز ءبىزدىڭ ۇلتتىق فولكلورىمىزدىڭ ءتورت تۇلگى تۇگەلدەنبەيتىندىگى تەكتەلمەدى. سول سەبەبتەن، قازىر قوللىمىزعا جىنالىعان ۇلتتىق فولكلور قورىندا وسى جانرلار جايىنداعى جازبالار وتە از، اسىرەسە، ميفتىك اڭىزدار جونىندەگى ماتەريالدار تىم ماردىمسىز. بۇل ولاردىڭ تۇمىسىنداعى تاپشىلىعىنان ەمەس، قۇنىتتاپ جىنالىمىغاندىعىنان بولىپ وتىر.

انسىقتاپ الۋعا ءتىستى تاعى ءبىر جايت، ميفتىك اڭىزداردىڭ ءارالۋان ءدننى ۇعىمداعى راۋايات، ءاپسانالارمەن قارىم - قاتىناسى ماسەلەسى. قادىم زاماندا ورتالىق ازيا مەن ورتا ازيا ۇڭىرىن مەكەندەگەن جۇزدەگەن رۋ - تىپالاردان قۇرالعان قازاق حالقى ءوزىنىڭ تاريحي دامۋى بارىسىندا تالاي ءدننى داۋىرلەردى باسىنان كەشىردى. قازاق حالقى باعى زاماندا 5
اتا - بابالارىنىڭ ارۋاقتارىنا سىيىنعان، جەر مەن كوككە، اي جۇزىنە، كۇن كوزىنە، وتقا جانە توتەمدەرگە تابىنعان. شا - مانىزم، بۇددىزم جانە حريستىيان ءدىنىنىڭ ءبىر تارمىعى بولعان نەستورىيان سياقتى دىندەردى بىرىنەن سولڭ ءبىرىن قابىلداپ وتىرعان، ەڭ سوڭىندا ءىسلام دىنىنە بىختىقات ەتكەن. تاريحتا قازاق حالقى سەنگەن دىندەردىڭ تانىمدارى مەن تانىمدارى قازاقتىڭ ميفتىك اڭىزدارىنا اسەر - نىپالدارىن تىگىزىپ تاڭبالارىن ءتۇسىرىپ كەلگەن. ءتىپتى، العاشقى ميفتىك اڭىزداردىڭ ءبىر - قىدىرۋى كەيىنگى كەزەڭدەر دە قابىلدانغان. دىندەردىڭ اسەرى ارقىلى سۇرىپتالىپ، رەتەلەگەن. ولاردىڭ كەيىرەۋى بىستىرىلغان، كەيىرەۋى وسى ءدننى ۇعىمدارعا ۇيلەسىپ ءومىر سۇرگەن. كەيىنگى

كەزگە جەتپ كەلگەن قازاق ميفتەرىنىڭ كوپىندە شاماندىق
 ۋەمىدار كورىنىس بەرىپ وتىرادى. جۇرە كەلە ءىسلام
 ۋەدىنىڭ ۋەمىدارىمەن ۋىلەسىپ كەتكەن اڭىزدار دا از
 ەمەس. اسىرەسە، 14 - عاسىردىڭ اىگىلى جازۋشى ملحمۇت
 ۋالى كەردەرى جازعان «ناھىيى ءال - فارادىس»، «ۋىشپاق
 جولى»، رابحۇزى جازعان «قىسساسۇل انبىيە»، «پايىعامبارلار
 قىسساسى» سياقتى كىتاپتار ارقىلى جەر - جاھاننىڭ
 جارالۋى، العاشقى ادامزاتنىڭ پايدا بولۋى، توپان سۋى
 سياقتى راۋاياتتاردىڭ قازاق اراسىنا كەڭ تارالۋى قازاقتىڭ
 ميفتىك اڭىزدارىنا اسىر ەتتى. بۇل كىتاپتاردىڭ راۋاياتتاردىڭ
 ارعى تەگى «ءتاۋرات»، «قۇران» قاتارلى ءدىنى كىتاپتاردا با -
 ياندىالعان تاقىرىپتاردان شىققان ەدى. «قىسساسۇل انبىيە»
 دە باياندىالعان 72 راۋاياتتىڭ قازاق اۋىز ادەبىيەتىندە
 بەلگىلى ءىز قالدىرعاندىعى بايقالدى. بۇلاردىڭ كوپى قازاقتىڭ
 اڭىزدىق پروزالارىمەن (مىف، حىكايىا، راۋايات، اڭىز -
 اڭگىمە جانرلارىمەن) الدەقاشان اۋىل ءۋى قونىسىپ.
 ارالاسىپ ءىڭسىپ كەتكەن. قازاق اۋىز ادەبىيەتى دە بۇلاردى
 بوتەنسىنبەيدى. ولاردىڭ تارىخى تامىرلارى دا تىم ارىدا جاتىر.
 بۇل قۇبىلىستاردىڭ بارىنە «توركىنى ءدىن كىتابىنان
 كەلگەن» دەپ ۇركە قاراساق تۇمىسىنان تۇنىق شىققان
 ءمولدىر ميفتەردىڭ تابىلا بەرۋى قىينعا سوعاتىن سياقتى.
 قازاقتىڭ خالىق پروزالارىنىڭ قومماقتى ءبىر سالاسى
 بولعان اڭىزدىق پروزالاردى (ەرتەگى جانرىنا جاتپايتىن
 مىف، حىكايىا، راۋايات، اڭىز - اڭگىمەن جانرلارىن)
 جىناۋدا جانە زەرتتەۋدە جالپى انىقتامالاردى نەگىزگە
 الۋمەن قاتار خالىقمىزدىڭ تارىخى الەۋمەتتىك دامۋ جاعىدا -

يېنان تۇعان وزگەشمەلىكتەرگە جانە تارىحي مادىني قلىرىم - قاتناستارعا مەيلىنشە ۋەمان بەرىپ، ۋار جانردىڭ جاراتىلىسىنا جاري ۋيلەسىمدى ولشەم - تالاپ قويۇرمىز، قىرۋار قورىمىزدىڭ فولكلور قازىناسىنىڭ قاتارىنان شىعەپ، ەسكەرلىمەي قاقاس قالپ قويۇنان ساقتانۇرمىز ۋەتەس.

قازاق فولكلورىنىڭ قىرۋار قازىنالارىن جىنلۇ، رەتتەۋ، زەرتتەۋ، جاريالاۋ، جۈيەگە ۋتۇسىرۇ - ۋبىزدىڭ الدىمىزداعى ماڭداي الدى ماڭىزدى مىندەت ەكەنى ايقىن. تايۋۇداعى جىلدار شىندە، بۇل سالادا ايتارلىقتاي جۇمىستار سىتەلىپ، قوماقى تايىستارعا قول جەتتى. جۇڭگو فولكلور قومامىنىڭ شىنجياڭ بولمىشە قومامى «شالەمى»، «التاي اياسى»، «شۇەلا»، «مۇرا»، «بلە ايدىنى»، «تاربلعاتاي» جۇرنالدارىنىڭ رەداكسىيالارى، بەيجىڭ ۇلتتار باسپاسى، شىنجياڭ خالىق باسپاسى، بلە خالىق باسپاسى بۇل 7 جۈننىدە يىگىلىكتى سىتەر سىتەدى. قىرۋار مۇرالار باسپا بەتىندە جارىق كوردى. ۋبىرقىدىرۇ جىناقتار، زەرتتەۋ ەڭبەكتەرى، ارناۋلى كىتاپتار باسپادان شىقتى. دەگەنمەن، مول فولكلور مۇراسىن ەلمى نازارالىق تۇرىمدان جۈيەلى زەرتتەۋىمىز جەتكىلىكىسىز. اسىرەسە، قازاق فولكلورىنىڭ مىفولوگىيالىق جانرىن جىناپ، رەتتەپ، زەرتتەۋىمىز فولكلور تانۇ ەلىمىنىڭ داۋىرلىك دامۇ دەڭگەيىنەن الدەقايدا الس جاتىر.

تايۋۇداعى جىيرما - وتىز جىل شىندە جەر جۇزىلىك فولكلور تانۇ ەلىمىندا وراسان ۇلكەن جاڭالىقتار اشىلدى. ازيا، افريكا، امريكا، اۋستىرالىياداعى تارىخ سالىناسىنا قايتا شىققان خالىقتاردىڭ فولكلور مۇرالارىن جىناپ، زەرتتەۋ با.

رىسنىڭ قولى جەتكەن تەبىئىيەتتە فولىكلور تانۇمىنىڭ
 ۋەسىيەسىنى ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنى كەڭىيەتتى. بۇل كەزدە
 ھەممىمىزگە 56 ۋىلايەتنىڭ فولىكلورىنى جىناپ، زەرەتتەۋدە
 اسىرەسە، مېفولوگىيە جەنرى سالاھىيەتلىك تولىپ چىققان
 جاڭالىقتار اشلىدى. ھالىقارادا جانە ھەممىمىزگە مېفولوگىيە
 ماخايىدا مەندىمىز ھەيئەتتە مەيدانغا شىقتى. جەرجۈزىلىك
 فولىكلور تانۇمىنىڭ مەيلىگە دەگەن نەقلىس - نەتاسى
 ۋەسىيەسىنى، مەيلى جەننىدەگى قەلىپتەسقا كوز -
 قاراستاردا ئۆزىنىڭ ۋەزىيەتتە تۇرلىدى. بۇل كوز قاراس -
 تەردىڭ بايىمداۋىنىشا مەيلى تەۋلىنىڭ بىرى ھەي كەلەڭ
 ئىگە - ئىز كۆيىندە كەزدەسە ھەيىدى، سەندەي - اق،
 مېفولوگىيە دەگەنمىز دە تاپ - تەزا مەيلىك، ئىزدەردىڭ
 بىر جەلگە تەزىلگەن جۈيەلى جەننى ھەي. كۆپتەگەن
 مەيلىك ۋەسىيە تەزا تۇسىنىڭ تۇرىندە ياكى ئىگە كۆيىندە -
 8 دە ھەي، ھەل شەندە جۇرنەي جەلەسەپ كەلە چىققان ھەي -
 مەيلى سەلت - سەنەلەر مەن ھەي - كەدەلەردە بوي كۆرسە -
 تەپ تەرادى. كەيىن مېفولوگىيەلىك تۇسىنىكە جەنرلىك
 جەننى ۋەسىيە تۇستاس ۋەسىيە، ۋەيات، ھەي، ئىز -
 ئىگەلەر دە ھەي، تەپتى، تەتا - تەلەك، تەقى سە -
 رەنى، ھەي - قەرىس، مەقال - مەتەل، تەمەسەل جەنە
 ئۆز سەلەلەرىندە ۋەسىيە تەپتە. بۇدان بىلەي قازاق
 مېفولوگىيەسىنى قاراستەردە بۇرەن ھەيەتتە كەلگەن
 بۇل سەيلى جەيتتەرگە سەنەلەر ۋەسىيە بولغانداي.

قازاق ميفتەرىنىڭ مانەرى

جەر جۇزىنىدەگى كۈللى خالىق فولكلورىنىدا كوپكە ورتاق جالپىلىق جاقتاردىڭ بولۇمەن بىرگە،^۶ ار خالىق فولكلورىنىڭ وزىنە^۷ تان ەرەكشەلىكتەرىنىڭ دە بولاتىنى داۋسىز. ارينە، بۇل ەرەكشەلىكتەر عايىپتان تايىپ تۇسپەيدى، سول خالىقتىڭ تۇرمىس تىرشىلىگىنە، قوعامدىق قۇربلىسىنا، تارىخى الەۋمەتتىك ەكونوميكاسى مەن مادەنيەتنىڭ دامۇ دەڭگەيىندەگى وزگەشەلىكتەرگە ۇيلەسە قالپتاسادى. قازاق فولكلورىنىڭ^۸ بىر جانرى بولعان ميفتىك^۹ اڭىزداردىڭ دا مانەرى مەن ەرەكشەلىكتەرى وسى ايتىلعان وزگەشەلىكتەرگە بايلانستى ەكەنى انىق.

9

ەجەلدەن ەل ەسىندە ساقتالىپ كەلە جاتقان قازاقتىڭ ميفتىك^{۱۰} اڭىزدارىندا، بارشا عالامنىڭ، جەر مەن كوكتىڭ جاراتىلىسى، العاشقى ادامزاتنىڭ قالاي پايدا بولۋى، جاراتىلىستىڭ سان الۋان قۇبىلىستارى، ۇشقان قۇسى، جۇگىرگەن اڭ، جان - جانۋارلاردىڭ^{۱۱} تۇپ - توركىنى، مىنەز - قۇلقى، قادىر - قاسىيەت ەرەكشەلىكتەرى جايىنداعى ميفتىك تۇسىنىكتەر مەن ۇعىمدار بايانдалدى. دەمەك، قازاقتىڭ ميفتىك^{۱۲} اڭىزدارى^{۱۳} وزىنىڭ^{۱۴} مان - مانەرى جاعىنان بۇكىل جەر جۇزىلىك ميفولوگيانىڭ اۋقىمىنان الشاق كەتپەيدى،^{۱۵} تىپتى، تىپولوگيالىق^{۱۶} سىپاتىمەن جالپى جەر جۇزىلىك ميفولوگياغا سايكەسەدى. اتاپ ايتقاندا، قازاقتىڭ ميفتىك^{۱۷} اڭىزدارى تىپولوگيالىق سىپاتى جاعىنان

هەلگى كلاسسىكالىق ميفتەر تۇرىنە جاقىن كەلەدى.
مۇنى، قازاق ميفتەرىنىڭ ھەمدىك ميفولوگىيەمەن اۋقىمداس
جالپىلىق جەلى دەپ ايتۇعا قاقىلىمىز.

قازاق فولكلورىندەلى ميف جانرىنىڭ اۋىز تولتىرىپ
ايتارلىقتاي ەرەكشەلىكتەرى دە بار. ەڭ الدىمەن اتاپ ايتۇعا
ءتيسىتى باستى ەرەكشەلىك، قازاق ميفتەرىنىڭ قالىپتاسۋ
جانە دامۋ بارىسى ھەلگى جۇڭگو، گرەتسىيا، رىم، ەگىپەت،
يندىلاردىڭ مارقالانغان ميفتەرىنىڭ دامۋ بارىسىنان باسقاشا
بولدى. ھەلگى گرەك پەن رىمنىڭ العاشقى ميفتەرى قۇلدىق
قوعامدا قايتا وڭدەلىپ، قۇل يەلەنۋشى مەملەكەتتىڭ ەرەك-
شەلىكتەرىن وزىنە تەلىگەن جۇيەلى كوركەم ميفولوگىيە
اينالدى. ماسەلەن، ھەلگى گرەك ميفولوگىياسى ءوز
زامانىندەلى قۇل يەلەنۋشى مەملەكەتتىڭ ۇلگىسىن اسپان
الەمىنە تەلىدى. قۇل يەلەنۋشى مەملەكەتتە ءومىردىڭ ءار
سالاسىن باسقاراتىن ءارالۋان لاۋازىم يەلەرى بولدى. بۇلاردىڭ
بارشاسى قۇل يەلەنۋشى مەملەكەتتىڭ ەڭ جوعارى
بىلەۋشىسى يمپەراتورعا (پاتشەلغا) باعىندى، بەينە وسى ۇلگى
بويىنشا گرەك ميفولوگىياسىندا اسپاندەلى جۇلدىزداردىڭ
ءارقايسى ءومىردىڭ ءبىر سالاسىن بىلەيتىن قۇدرەت يەسى
ەسەپتەلىدى. ولاردىڭ بارلىعىن اسپاندەلى ەڭ جوعارى
قۇدرەت يەسى زەۋس، يۇپىتەر بىلەدى. ادامزات پاتشالارىنىڭ
سالىتىنا ساي وتباسىلىق ءومىر بەينەلەنىپ زەۋس پەن گەرا
ۋىلەندى. بۇل ميفولوگىيالىق كەيىپكەرلەرگە ادامزاتتىڭ
تۇرمىس - سالىتى، مىنەز - قۇلقى، ءس - ارەكەتى تاڭلىدى.
ادامدار اراسىندەلى مەحاببات پەن عاداۋات، باقتالاستىق پەن
باسەكە، كۇيىنىش پەن ءسۇيىنىش، كەيىس پەن شاتتىق